

Jahrbuch des österreichischen Volksliedwerkes. Band 53/54. – Wien: Mille Tre Verlag, 2004/2005.

Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes prinaša v 53/54. številki prispevke s simpozija *Kulturelles Erbe bewahren, vermitteln un entdecken. Das Österreichische Volksliedwerk und ethnomusicalische Archive und Sammlungen in europäischen Nachbarländern / Cultural Heritage and its Preservation, Tradition and Discovery. The Austrian Folk Song Society and Ethnomusicological Archives and Collections of Neighbouring European Countries*, ki je potekal novembra 2004 na Dunaju. Simpozij je bil organiziran ob stoti obletnici vseavstrijskega projekta *Das Volkslied in Österreich*, katerega cilj je bil zbrati in izdati ljudske pesmi narodov avstrijske monarhije. S pripravo simpozija in objavo referatov je želel avstrijski arhiv ljudskih pesmi (Österreichisches Volksliedwerk) doseči, da bi bolje spoznali lastno izročilo in obenem bolj spoštovali tuje. Objavljene razprave v nemškem in angleškem jeziku so izvrstno dopolnilo prispevkom z ljubljanskega simpozija spomladi 2005, objavljenim v *Traditiones* 34 (1).

Gerlinde Heid opisuje težave, ki so se pokazale že kmalu po začetku projekta *Ljudska pesem v Avstriji*. Neenakomerna deželna in nacionalna zastopanost delovnih odborov, ko je imela skoraj vsaka nemškogovoreča dežela svoj delovni odbor, medtem ko je večina drugih narodov habsburške monarhije imela samo po en narodni odbor ne glede na deželno pripadnost, je vodila do preglasovanja predstavnikov nenemških narodov v osrednjem odboru. Poleg tega je bil vodja projekta Josef Pommer deklariran nemški nacionalist, pa tudi akademski raziskovalci so se v projekt vključili le v omejenem obsegu.

Dietrich Schüller je v govoru ob 100-letnici Österreichisches Volksliedwerk poudaril problematiko ohranjanja dokumentov, ki je ena temeljnih nalog te ustanove vse od njenega nastanka. Starejši dokumenti so stabilnejši po sestavi, mlajši pa so krhkejši in hitreje zastarajo. Nujna je digitalizacija gradiva, digitalizirano gradivo pa potrebuje stalno in aktivno kontrolo, primerno arhiviranje in presnemavanje na nove nosilce, ki pa so obenem najbolj ogrožen kulturni vir, saj jim je inherentna nestabilnost.

Eva Maria Hois obravnava ambivalentnost koncepta ljudske kulture, ki je od 19. stoletja s pomočjo tradicije osrednjega pomena za oblikovanje identitete. Dolgo časa politično nevtralen kulturni fenomen ljudske glasbe je konec 19. stoletja vseboval nov nacionalno-simbolni pomen in je bil razumljen kot tipična etnična, regionalna in tudi nacionalna identitetna ustanova (tako kakor jezik, šege, noša...). Prvotni namen zbiranja ljudskih pesmi je bil »reševanje« iz pozabe in postavitev v celosten okvir kulturne dediščine kot skladišča in vira kolektivnega spomina, konec 19. stoletja pa je bilo zbiranje vpeto v oblikovanje etnične, regionalne in nacionalne identitete in za opis kolektivnega značaja. Vendar pa naj bi v okviru akcije *Das Volkslied in Österreich* tradicionalna glasba promovirala razumevanje med narodi, funkcionirala kot mednacionalni posrednik in soustvarjala nadnacionalno zavest.

Iris Mochar-Kircher piše o političnem nazoru Josefa Pommerja in njegovem vplivu na avstrijsko zbiranje ljudskih pesmi, saj je njegovo razumevanje ljudske pesmi tesno pove-

zано z njegovimi nacionalističnimi nazori in vsebuje elemente nemške nacionalistične antisemitistične misli.

Sabina Ispas obravnava arhiviranje folklornega in etnografskega gradiva. Folklorni produkt je vezan na trenutek izvedbe in ga ne moremo najti izven tega okvira, saj obstaja samo v specifičnem kontekstu. Fenomen folklore je nereverzibilen in neponovljiv proces, zato je pomembna naloga nacionalnega folklornega arhiva zbiranje in ohranjanje folklornega gradiva, ki je vir tako za raziskovalce kot za poustvarjalce.

Marija Klobčar predstavlja samopodobo Slovencev, kot se kaže iz zapisov Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi (OSNP). Akcija *Ljudska pesem v Avstriji* je potekala v času, ko so se oblikovale nacionalne podobe. Namen zbiranja ljudskih pesmi ni bilo več romantično iskanje narodnega duha, ampak zrelo raziskovanje lastne kulture in njenih transformacij in iskanje samopodobe. Akcija je imela pri Slovencih pomembno nalogo samozavedanja, potrebnega za ohranjanje nacionalne identitete. Iz arhivskega gradiva odbora OSNP je razvidno zavedanje o spreminjanju ljudskih pesmi, pa tudi o nastajanju novih pesmi, ki so kmalu prešle v ljudskopesemski repertoar.

Prispevek Lujze Tari predstavlja Antala Molnárja, madžarskega glasbenika in etnomuzikologa, ki je nadaljeval terensko delo Zoltána Kódalyja. S fonografom je posnel precej gradiva, čeprav kot mestni otrok ni dolgo zdržal na podeželju in je zaradi blata, lakote in alkohola, ki so zaznamovali njegov teren, po vojni prenehal s tem delom.

Jerko Bezić opisuje zbiranje ljudskih pesmi v Dalmaciji v letih 1906 in 1907, ko je ta še spadala v habsburško monarhijo. Gradivo, ki ga je zbral predvsem Vladoje Bersa, je bilo objavljeno šele leta 1944. Bersova zbirka poudarja posebnosti pesemskega besedila, ne posveča pa pozornosti razločevanju med 'lastnim' in 'tujim'.

Barbara Kostner obravnava zbiranje ljudskih pesmi na ladinskem področju avstro-ogrske monarhije, ki ga je vodil Odbor za ladinsko ljudsko pesem pod vodstvom Theodorja Gartnerja. Po priključitvi h Kraljevini Italiji se je zdelo, da se je zbrano gradivo izgubilo, vendar ga je Gerlinde Haid leta 1995 našla v Tirolskem zveznem arhivu v Innsbrucku. Gradivo je zdaj digitalizirano in v pripravi je izdaja celotnega korpusa.

Lubomír Tyllner obravnava projekt *Ljudska pesem v Avstriji* na Češkem, Moravskem in v Šleziji. Predstavljena so razhajanja v konceptih in delovanju odbora v Pragi in v Brnu. Praški odbor je želel zbirati 'ljudske pesmi', brnski pa 'narodne pesmi', ujemajoč se s Hoffmann-Krayerjevo opredelitvijo naroda kot družbe višje oblike ljudstva. Spor je potekal predvsem med predsednikom praškega odbora Hostinským in predsednikom brskega odbora Janáčekom. Univerzitetni profesor Hostinský je anticipiral recepcijsko teorijo Johna Meierja in razumel ljudsko pesem kot pesem iz katerega koli vira ali okolja, ki je prevzeta in se prenaša. Nasprotno pa je bil umetnik Janáček bliže Pommerju in njegovi produkcijski teoriji. Spor med akademskim pragmatizmom in estetskim pristopom glasbenika je bil zglašen ob skupnih naporih slovanskih odborov za avtonomijo in za premišljen pristop k vprašanju jezikovnega oblikovanja izdaje v letih 1909–1910.

Iryna Dovhal'uk predstavlja delo rusinskega odbora iz Lvova in veliko vlogo zbiralca,

zapisovalca in urednika Filareta Kolessa. Ukrajinska izdaja okoli 1000 ljudskih pesmi z melodijami in komentarji je bila pripravljena za tisk že leta 1914, a izida ni dočakala.

Marjetka Golež Kaučič prepoznava zbirko OSNP kot temelj moderni kritični izdaji *Slovenskih ljudskih pesmi*. Štrekljeve *Slovenske narodne pesmi* večinoma ne objavljajo melodij, zato nekatere pesmi ali celo tipe pesmi, ki pozneje niso bile posnete, lahko rekonstruiramo samo na podlagi zapisov OSNP. V tem, da je bilo zbiranje organizirano na celotnem slovenskem ozemlju in da so poleg besedil zapisovali tudi melodije, vidi pomemben premik od vrednotenja ljudske pesmi kot književnega in estetskega dela k folkloristični perspektivi ljudske pesmi kot sinkretične celote melodije in teksta.

Ewa Dahlig-Turek predstavi zgodovino poljskih zvočnih arhivov, ki je tesno povezana z razumevanjem ljudske kulture in njeno vpetostjo v različne politične kontekste. Po letu 1918, ko je Poljska znova pridobila neodvisnost, se je pojavila velika potreba po združitvi družbe na nacionalni ravni, kar so hoteli doseči tudi z vključitvijo ljudske glasbe v šolske programe. Po letu 1945 je bila ljudska glasba uporabljena za promocijo delavstva in kmetstva kot vodilnega družbenega razreda, po letu 2004 pa za poudarjanje krajevnih posebnosti v globalni kulturi.

Drago Kunej oriše načrtovanje in izvedbo nakupa fonografa in voščenenih valjev s strani Odbora za nabiranje slovenskih narodnih pesmi. Opisano je tudi snemanje na voščene valje v Adlešičih in Predloki v Beli krajini spomladi 1914 in turbulentna življenjska pot teh valjev, ki so najpomembnejša etnomuzikološka zvočna zbirka v Sloveniji.

Tamara Karača Beljak opisuje usodo Rihtmanove zbirke s posnetki tradicionalne bosansko-hercegovaške glasbe iz let 1947–1987. Zbirka akademika Cvjetka Rihtmana je po njegovi smrti leta ostala v družinski hiši v Sarajevu, kjer je bila med vojno sicer zaščitena pred granatami, ne pa tudi pred mrazom in vlago. Leta 1999 je bila zbirka zaradi posebnega pomena, saj predstavlja glasbeno, kulturno in nacionalno identiteto Bosne in Hercegovine v času socialistične Jugoslavije, shranjena v arhiv sarajevske glasbene akademije.

Michaela Brodl opisuje povezovanje avstrijskih Volksliedwerkov v skupno virtualno omrežje. Sprašuje se, ali je lahko arhiv skladišče in varuh nematerialne dediščine in obenem sodoben, uporabnikom prijazen vir informacij. Ali varovanje, ki ga omogoča digitalizacija, resnično služi zaščiti pesmi pred izginotjem in pozabo? Predstavljen je sistem INFOLK – Informacijski sistem ljudskopesemskih arhivov Avstrije in vizije nadaljnega dela.

Sonja Ortner predstavlja dva projekta Tirolskega ljudskopesemskega arhiva, ki temeljita na različnih načinih terenskega dela. Prvi projekt temelji na prezervacijskem vidiku, saj so bile nepoznane liturgične pesmi, katerih ostanki so bili zbrani na terenu, ponovno prenesene v življenje s pomočjo zborovskih priredb, koncertov in zgoščenke. Drugi projekt, v katerem se manj poznani glasbeniki udeležujejo srečanj v regionalnem središču, na katerih so obiskovalci povabljeni, da zapojejo in zaplešejo skupaj z godci in pevci, pa je utemeljen na prepričanju, da praksa/izvedba sama proizvaja funkcijo in notranjo motivacijo.

Marialuise Koch predstavi zanimiv izobraževalni projekt »Mit allen Sinnen« oz. uporabo ljudske kulture kot učnega pristopa. S pomočjo elementov ljudske kulture skušajo pomagati

otrokom in mladostnikom pri razvijanju različnih spretnosti, pozitivne samopodobe in premagovanju medkulturnih in medgeneracijskih preprek (otroci s posebnimi potrebami npr. s pomočjo učenja ljudskih plesov razvijajo gibalne in verbalne spretnosti; na šoli, ki jo obiskujejo številni priseljenci, se učijo avstrijskih in bosanskih pesmi in plesov).

Za razpravami sledijo poročila o raziskavah in projektih, predstavitev Thomasa Nussbaumerja, dobitnika Walter Deutscheve nagrade za leto 2004, poročila o delu posameznih Volksliedwerkov in drugih podobnih ustanov ter nekrologa v spomin Eberharda Würzla in Berta Breita. Bibliografijo novih publikacij in člankov o ljudski pesmi, glasbi, plesu in poeziji, izdanih v Avstriji v letu 2003/2004, je pripravila Michaela Brodl in obsega kar 30 strani, primerljivo diskografijo, ki obsega v letih 2003 in 2004 128 enot, pa je pripravila Nicola Benz. V sklepnem delu so objavljene recenzije 27 knjig, zbornikov, notnega gradiva in zgoščenk.

Publikacija je zanimiva sinteza poročil o konkretnih projektih in terenskem delu in poglobljenih razprav o različnih vidikih akcije *Das Volkslied in Österreich*, kot jo zaznavajo raziskovalci različnih narodov nekdanje skupne monarhije. Vsak s svojega zornega kota sestavljajo mozaično podobo akcije, ki je v marsikateri deželi postavila temelje institucionalnemu raziskovanju ljudske pesmi, čeprav zaradi zgodovinskih okoliščin ni nikoli doživela zelenega zaključka.

Marjeta Pisk

Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti 53. – Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski Institut. – 435 str.

Glasnik Etnografskega inštituta Srpske akademije znanosti in umetnosti (letnik 53), katerega glavna in odgovorna urednica je Dragana Radojčić, ima zelo pestro vsebino, zastopstvo avtorjev je večdisciplinarno in mednarodno. Med avtorji etnoloških prispevkov prevladujejo sodelavci Etnografskega inštituta SANU in Oddelka za etnologijo in antropologijo na Filozofski fakulteti. Vsebina je razvrščena v poglavja Izvirna znanstvena dela, Pregledni članki, Polemika in Prikazi. Težišče prispevkov ponuja zanimiv pogled v današnjo usmerjenost in poudarke etnoloških raziskav v Srbiji.

Večina člankov govori o družbenokulturnih pojavih in medetničnih odnosih v Srbiji, Črni gori, na Kosovu in pri Srbih na Madžarskem in v Romuniji, pretežno na podlagi najnovejših terenskih raziskav. Tako Jelena Čvorović piše o etnični socializaciji Romov v Srbiji in ugotavlja, da je socialna izolacija Romov do neke mere določena z njihovim izročilom; Bojan Žikić obravnava, na podlagi preučevanja v Bečeju in Seleušu, etnične stereotipe v dualnih etnokulturnih skupnostih, ki temeljijo na razlikovanju med nami in njimi; Mladena Prelić obravnava, na podlagi raziskave Srbov v Budimpešti in okolici, etnično eksogamijo kot dejavnik konstrukcije identitete in spremembe, povezane z rastjo mešanih zakonov od polovice prejšnjega stoletja; Sanja Zlatanović podaja, na podlagi terenske raziskave leta